

נגד רוסו – פרק ראשון: על ריבונות העם

נהוג לומר שהעם הוא ריבון; אך ריבון של מי? של עצמו, ככל הנראה. אם כך, העם הוא למעשה נתין.

במידה שאין מדובר בטעות, הרי שיש כאן ללא ספק דו-משמעות, משום שהעם השולט איננו העם המציית. די בניסוח המשפט הכללי "העם הוא הריבון" כדי להבין שיש כאן צורך בהסבר נוסף.

ההסבר הזה לא יאחר לבוא, לכל הפחות בתוך המערכת הצרפתית; או אז ייטען שהעם מממש את ריבונותו באמצעות נבחריו. כעת הדברים מתחילים להתבהר: העם הוא ריבון שאינו יכול לממש את ריבונותו. הזכות לשלוט ניתנת רק לפרט מתוך החברה, אינדיבידואל, זכר – בהגיע תורו ולמשך תקופה מוגבלת. לדוגמה, אם נניח שישנם 25 מיליון גברים בצרפת ורק שבע מאות נציגים נבחרים בכל שנתיים, ניתן להסיק שאילו אותם 25 מיליוני גברים היו חיים חיי נצח, והנציגים היו מתמנים איש איש לפי תורו ועל פי סדר קבוע – כל גבר צרפתי היה זכאי למלוך, למשך זמן קצוב, אחת לשלושת אלפים חמש מאות שנה, פחות או יותר.

אך מכיוון שבתקופתנו מאפשרים רק למות מפעם לפעם, ומכיוון שהבוחרים רשאים להצביע ולבחור לפי ראות עיניהם, לדמיון נותר רק להיחרד אל מול המספר העצום של המלכים שנידונו למות מבלי שיזכו למלוך.

אולם עלינו לבחון את השאלה הזו ברצינות רבה יותר. לצורך כך נשים לב לעובדה שבנקודה זו, כמו ברבות אחרות, ייתכן ונחטא באי בהירות. נתחיל, אם כן, בניסוח מדויק של השאלה.

התווכחנו בלהט רב על השאלה האם הריבונות מקורה באל או באדם, אך אינני יודע האם הבחנו ששתי ההנחות יכולות להיות נכונות באותה המידה.

אין ספק, במובן הנחות והגולמי של העניין, שהריבונות נוצרה הודות לרצון והסכמה אנושית: הרי לו עם כלשהו יחליט לפתע להפסיק לציית – הריבונות תיעלם, ובלתי אפשרי לדמיין ייסוד מחדש של הריבונות מבלי לדמיין עם שקיבל על עצמו את ההסכמה לציית לה. אילו זו הייתה אמירתם היחידה של המקטרגים על המקור האלוהי לריבונות, הצדק היה עמם, ויהא זה מיותר לחלוטין להתווכח איתם. מכיוון שאלוהים לא בחר להשתמש באמצעים על-טבעיים לצורך ייסוד אימפריות העולם, נראה בעליל כי הכול נעשה בידי האדם. אך לומר שהריבונות איננה מגיעה מאלוהים על בסיס הטענה שאלוהים השתמש באדם כדי ליצור אימפריות, זה כמו לומר שהאל איננו בורא האדם משום שלכולנו יש אבא ואימא.

יש להניח שכל תאיסט² יסכים עם האמירה שמי שמפר את החוק מפר את רצון האל ונושא באשמה מולו, אף על פי שמדובר בחוקי האדם, משום שאלוהים הוא זה שיצר את האדם כיצור חברתי, והוא זה שחפץ בקיומן של ריבונות וחוקים שבלעדיהם לא הייתה יכולה להתקיים חברה. החוקים, אם כן, מקורם באל, במובן זה שהוא זה שמעוניין בקיומם ובציותנו להם; ועם זאת, מקור החוקים הללו הוא גם באדם מכיוון שהם נוצרים על ידו. באותו האופן, הריבונות שייכת לאלוהים משום שהוא בורא-כל, מלבד הרשע, ויתרה מכך – הוא שברא ויצר חברה שאיננה יכולה להשתמר ללא ריבונות. ולמרות זאת, אותה ריבונות שייכת גם לאדם, במובן מסוים, כלומר כל עוד מושתתת צורה כזו או אחרת של ממשל המוסכם על בני האדם.

תומכי הסמכות האלוהית אינם יכולים להכחיש שהרצון האנושי משחק תפקיד כלשהו בכינון ממשלים; ומצדם, תומכי המערכת המתנגדת אינם

---

² אף על פי שבמשמעותה הראשונית המילה "תאיסט" שימשה כמילה נרדפת ל"דאיסט", בשימושה הרווח היא מייצגת את ההפך מ"אתאיסט", וזו כוונתי בשימוש בה בחיבור זה. המילה הזו נחוצה משום שהמשמעות הראשונה (של דאיסט) פוסלת את האמונה בהתגלות.

יכולים להכחיש שאלוהים, מתוקף גדולתו ורוממותו, איננו בוראם של אותם ממשלים.

לפיכך, מספיק להגיע להסכמה זה עם זה, להניח את המושגים במקומם מבלי לאפשר להם להתערבב האחד בשני. נקיטת אמצעי הזהירות יבטיחו שלא נתעה בדרך, ונדמה שעלינו להקשיב בתשומת לב לדברי הסופר שאמר: "אינני מבקש לשכנע אתכם שמקור הריבונות כאלוהים או באדם; הבא ונבחן אפוא אך ורק את הגורם האנושי ואת הגורם האלוהי המצויים בריבונות".

* הפרק *De la souveraineté' du peuple*, לקוח מתוך ספרו של מסטר *De l'État de* nature ou Examen d'un écrit de Jean-Jacques Rousseau, 1795.

(מצרפתית: רותם עטר)